

Βαγγέλης Χωραφάς

Η μεταπολεμική διεθνοποίηση του κεφαλαίου και ο ελληνικός καπιταλισμός*

Εισαγωγή

Το κείμενο αυτό, αποτελεί μια συνόψιση συμπερασμάτων και εκτιμήσεων σχετικά με
τη θέση της Ελλάδας στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας την περίοδο μετά τον Β'
Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τη δεκαετία του '60. Χωρίς να αποτελεί μια αναλυτική μελέ-
τη προσπαθεί να δώσει συνοπτικά τα πλαίσια κίνησης των αστικών τάξεων στις ΗΠΑ
και στην Ευρώπη, προς την κατεύθυνση μιας διεθνοποίησης. Μιας διεθνοποίησης που
Περιλάμβανε τόσο αυτή των διαφόρων τμημάτων του κεφαλαίου, όσο και την αντί-
στοιχη των τμημάτων των αστικών τάξεων που συνδέονταν μαζί τους. Το όλο πρό-
βλημα εξετάζεται μέσα στα πλαίσια της Ατλαντικής ζώνης, δηλαδή μέσα στα πλαίσια
που κινούνται τόσο ο αμερικανικός, όσο και ο δυτικοευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός. Για
το λόγο αυτό, θα πρέπει εκ των προτέρων να γνωρίζει ο αναγνώστης, ότι δεν γίνεται
καμιά αναφορά —εκτός από λίγες εξαιρέσεις— στις σχέσεις των τμημάτων του παγκό-
σμιου ιμπεριαλισμού με τους κυριαρχούμενους σχηματισμούς της περιφέρειας, αλλά

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Το άρθρο αυτό, αποτελεί μέρος των συμπερασμάτων ενός βιβλίου που έχουν γράψει μαζί ο καθηγητής James
Fras και ο συγγραφέας και πρόκειται να κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις «Στοχαστής» με τίτλο «Προβλή-
ματα της μεταπολεμικής εξέλιξης του ελληνικού καπιταλισμού».

μόνο στα ενδοϊμπεριαλιστικά προβλήματα και συσχετισμούς. Η θέση της Ελλάδας στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας εξετάζεται, ακριβώς μέσα σ' αυτά τα όρια. Σκοπός του κειμένου δεν είναι να δώσει μια εξαντλητική απόδειξη της άποψης ότι η Ελλάδα συμμετέχει στον παγκόσμιο καταμερισμό μέσα στα πλαίσια της Ατλαντικής Ενότητας, —δηλαδή στο ιμπεριαλιστικό μπλοκ, έστω και με έναν τρόπο ιδιόμορφο— αλλά να διασαφηνίσει μερικά ζητήματα που έχουν σχέση τόσο με τη διαμόρφωση της Ενότητας αυτής, όσο και με τη θέση που ο ελληνικός καπιταλισμός πήρε μέσα στα πλαίσια της.

Προβλήματα διεθνοποίησης του κεφαλαίου και της αστικής τάξης

Η διαδικασία της διεθνοποίησης του κεφαλαίου, στην Ατλαντική ζώνη, δηλαδή μέσα στα ιμπεριαλιστικά πλαίσια, μπορεί να ερμηνευθεί με την ανάλυση των τρόπων που το ίδιο το κεφάλαιο επινοεί για να ξεπεράσει τις έμφυτες αντιφάσεις στην καπιταλιστική διαδικασία παραγωγής, κυκλοφορίας και διανομής του κέρδους. Ένα άλλο σημείο που πρέπει να εξετασθεί, είναι οι διαφορετικοί πολιτικοί προσανατολισμοί των αστικών τάξεων που σχετίζονται άμεσα με την ύπαρξη ενός ολοκληρωμένου κύκλου του κοινωνικού κεφαλαίου στην ενδοϊμπεριαλιστική ζώνη. Η στάση των αστικών τάξεων της Ευρώπης και των ΗΠΑ προς την Ατλαντική ενότητα, σχετίζονται άμεσα με τη διαδικασία κυκλοφορίας του κεφαλαίου στις διαφορετικές λειτουργικές του μορφές. Έτσι ακολουθώντας τη διεθνοποίηση του κύκλου του εμπορευματικού κεφαλαίου που ολοκληρώθηκε τον 19ο αιώνα, ο κύκλος του χρηματικού κεφαλαίου διεθνοποιήθηκε μέσα από επενδύσεις και τραπεζικές επιχειρήσεις στην περίοδο του κλασικού ιμπεριαλισμού, για να φθάσουμε στη διεθνοποίηση του κύκλου του παραγωγικού κεφαλαίου με τη μορφή των άμεσων ξένων επιχειρήσεων από τις πολυεθνικές στη σύγχρονη περίοδο του ιμπεριαλισμού. Η διαδικασία διεθνοποίησης φτάνει λοιπόν, μέσα από μια προϊούσα κίνηση, στο έσχατο σημείο κίνησης, στη διεθνοποίηση της παραγωγής, χωρίς αυτό να σημαίνει, όπως θα φανεί και στα επόμενα, ότι μέσα στη γενικότερη κίνηση της διεθνοποίησης δεν διεθνοποιούνται οι κύκλοι και του εμπορευματικού και του χρηματικού κεφαλαίου.

Μέσα σε κάθε πλαίσιο, από τα παραπάνω, τα κεφάλαια που κινήθηκαν προς τις δυο πλευρές του Ατλαντικού μέσα από ιδιαίτερους λειτουργικούς συνδυασμούς, ολοκληρώθηκαν σ' έναν κύκλο κοινωνικού κεφαλαίου που καθορίστηκε από σχέσεις τόσο μεταξύ των ιμπεριαλιστικών κρατών και συμμαχιών, όσο και από σχέσεις για την κατανομή σφαιρών επιρροής σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό το πλέγμα των σχέσεων καθόριζε μια δυναμική ολότητα που έτεινε κάθε φορά να αλλάζει όταν εμφανίζονταν μεταβολές στους συντελεστές που επενεργούσαν πάνω της. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ομάδες των αστικών τάξεων που συνδέονταν με διαφορετικές μερίδες του συνολικού κεφαλαίου, ήταν κατανεμημένες άνισα ανάμεσα σε διαφορετικά εθνικά κράτη. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην εμφανίζεται ένα ενιαίο πρότυπο διεθνοποίησης, μια που το τελευταίο καθορίζονταν και ταυτόχρονα καθόριζε τόσο τις ταξικές σχέσεις στο εσωτερικό των χωρών, όσο και τη συνολική μορφή της διεθνοποίησης. Η μη ύπαρξη ενός ενιαίου πρότυπου διεθνοποίησης του κεφαλαίου, επέφερε ακόμα και μεταβολές τόσο στο ρόλο του κράτους όσο και στις δομές των κρατικών μηχανισμών. Όλες

ΟΟΛΓΠΚΟΥ ΔΙΛΛΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΚΡΙΤΙΚΗΣ

αυτές οι διαφοροποιήσεις σε συνδυασμό με γεωγραφικούς παράγοντες, είχαν σαν αποτέλεσμα τη σχετική αυτονομία της εξωτερικής πολιτικής των διαφόρων χωρών σε "χέση με την τάση του κεφαλαίου να διεθνοποιηθεί, αναπτυσσόμενο σ' ένα ολοκληρωμένο κύκλο κοινωνικού κεφαλαίου και σε μια διεθνή αστική τάξη.

Η αστική τάξη που στήριξε την ιμπεριαλιστική επέκταση πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, σχετίζονταν τόσο με το παραγωγικό κεφάλαιο μέσα στις ίδιες τις ιμπεριαλιστικές χώρες, όσο και με δραστηριότητες έξω από τις συγκεκριμένες χώρες μέσα από τους διεθνοποιημένους κύκλους του εμπορευματικού και του χρηματικού κεφαλαίου. Παρ' όλα αυτά, η ίδια η ιμπεριαλιστική δομή της περιόδου αυτής δεν ευνόησε την ολοκλήρωση των κύκλων του χρηματικού κεφαλαίου και του παραγωγικού κεφαλαίου των ιμπεριαλιστικών χωρών, προάγοντας μάλλον, μια παγκόσμια τάση θώρησης του παραγωγικού κεφαλαίου από τη σκοπιά ενός κοσμοπολίτικου φιλελευθερισμού. Σ' αντίθεση με τα παραπάνω, σε χώρες όπως στη Γερμανία, η αυξανόμενη ανάπτυξη του χρηματιστικού κεφαλαίου, είχε σαν αποτέλεσμα τη μη διεθνοποίηση του χρηματικού κεφαλαίου, σε κάποιο ξεχωριστό κύκλο. Αν και αυτές ήταν —σε γενικές Ύραμμές— τάσεις που εμφανίζονταν στο σύνολο των ιμπεριαλιστικών χωρών της εποχής και που, βέβαια, παρουσίαζαν στοιχεία ομοιότητας και διαφοροποίησης, υπάρχει ένα σημείο το οποίο φαίνεται κοινό σ' ολόκληρο το φάσμα των χωρών αυτών: το φιλελεύθερο κομμάτι της αστικής τάξης που σχετίζονταν με δραστηριότητες έξω από τις συγκεκριμένες χώρες, ήταν αναγκασμένο να ρυθμίσει τις σχέσεις τους —τις περισσότερες φορές ανταγωνιστικές— με την εγχώρια βιομηχανική αστική τάξη της οποίας οι ανάγκες για βιομηχανική εξάπλωση και για χειραγώγηση της εργατικής τάξης δημιουργούσαν το υπόβαθρο για τη μόνιμη ύπαρξη ενδοαστικών ανταγωνισμών.

Η λήξη του Α' Παγκόσμιου Πόλεμου, ευνόησε τη μη ανάπτυξη παρόμοιων διαφοροποιήσεων στα ιδιαίτερα τμήματα της Αμερικανικής αστικής τάξης, μια και το Αμερικανικό χρηματικό κεφάλαιο κατόρθωσε να αποκτήσει ιδιαίτερες σχέσεις με το Ευρωπαϊκό παραγωγικό κεφάλαιο, και ιδιαίτερα το Γερμανικό. Έτσι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '30 το Αμερικανικό κεφάλαιο κατορθώνει να κινείται σε δυο επίπεδα: α) στο εσωτερικό, που διαμορφώνει τους όρους και τις δομές μιας οικονομίας Μαζικής κατανάλωσης και β) στο ευρωπαϊκό, όπου η διαπλοκή του χρηματικού κεφαλαίου με το ευρωπαϊκό παραγωγικό κεφάλαιο, διαμορφώνει τους όρους άμεσων παραγωγικών επενδύσεων χρηματιστικού κεφαλαίου μέσα στο Ατλαντικό πλαίσιο. Οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις του Γερμανικού ιμπεριαλισμού, φθάνουν την περίοδο της δεκαετίας του '30 —και ιδιαίτερα τη ναζιστική περίοδο— να ευνοούν ιδιαίτερα την τάση του παραγωγικού κεφαλαίου και της μερίδας της αστικής τάξης που συνδέονταν μ' αυτό, για μια σύνδεση μ' αυτόν το διατλαντικό κύκλο του συνολικού κεφαλαίου. Από 'ή μεριά του Αμερικανικού κεφαλαίου, υπάρχει μια αντίστοιχη τάση, τόσο την περίοδο της δεκαετίας του '30, όσο και μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο για μια ολοκλήρωση ενός δικιτλαντικού, ενδοϊμπεριαλιστικού κύκλου κοινωνικού κεφαλαίου περισσότερο, απ' όσο η τάση αυτή εμφανίζεται στην Ευρώπη, αν και για την υλοποίηση της με μια έννοια πολιτική, θα έπρεπε να συμπίπτουν πολλές παράμετροι. Η πιο σημαντική απ' αυτές είναι εκείνη που θα εξασφάλιζε ένα πρότυπο συσσώρευσης που θα επέτρεπε την ιδιοποίηση υπεραξίας από τις μερίδες της αστικής τάξης που έτειναν περισσότερο να υποστηρίξουν μια Ατλαντική ενότητα, αλλά που ταυτόχρονα θα εξασφάλιζαν και στην Αμερικανική πλευρά τη δυνατότητα επέκτασης, όχι πια μόνο του χρηματικού

κεφαλαίου, αλλά κύρια του αντίστοιχου παραγωγικού. Ο νέος κύκλος κοινωνικού κεφαλαίου —όπως, τουλάχιστον, τον προωθούσε το Αμερικανικό κεφάλαιο— θεωρούσε απαραίτητη τη συμμετοχή της φιλελεύθερης μερίδας της Ευρωπαϊκής αστικής τάξης που σχετίζονται με τους κύκλους του χρηματικού και εμπορευματικού κεφαλαίου, με τρόπο ώστε να υπάρχει ταυτόχρονη αύξηση τόσο της αμερικανικής βιομηχανικής παραγωγής, όσο και του διεθνούς εμπορίου. Για την κατάκτηση του στόχου αυτού, έπρεπε να επιτευχθεί μια άνοδος των συνθηκών διαβίωσης στην Ευρώπη, που θα ξεκινούσε από μια επιταχυνόμενη παραγωγή σχετικής υπεραξίας όπως στις ΗΠΑ, και που με τη σειρά της θα επέτρεπε στη φιλελεύθερη αστική τάξη να κυβερνά χιορίς να είναι αναγκασμένη να προσφέρει στην εργατική τάξη τίποτα περισσότερο από φιλελευθερισμό εξαντλούμενο κύρια, μέσα στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων για μισθούς. Η τελευταία παράμετρος του σχεδίου σχετίζονταν με την επίτευξη μιας σταθερής αντιμετώπισης απέναντι σε εκδηλώσεις της εργατικής τάξης που δεν ήταν δυνατόν να χειραγωγηθούν μέσα στα προηγούμενα πλαίσια, αλλά μόνο με όρους ιδεολογικούς και ταυτόχρονα κατασταλτικούς, πράγμα που είχε άμεση σχέση με τη δόμηση αντίστοιχων κρατικών μηχανισμών. Ολόκληρη αυτή η στρατηγική εκφράστηκε μέσα από το Σχέδιο Μάρσαλ, με στόχο την εξαγωγή συνθηκών παραγωγής σχετικής υπεραξίας και εντατικής συσσώρευσης στο χώρο της Ευρώπης. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο η βαριά βιομηχανία η σχετιζόμενη κύρια με τους κλάδους σιδήρου και χάλυβα έπρεπε σταδιακά να αρχίσει να υπάγεται και να καθορίζεται από το σύνολο της βιομηχανικής παραγωγής. Αυτό έπρεπε να είχε σαν αποτέλεσμα την προοδευτική αλλαγή των δομών διανομής των κερδών —μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ανθρακα και Χάλυβα— με τρόπο που να ταιριάζει με το Αμερικανικό μοντέλο, από τη μια μεριά, αλλά και που να περιορίζει τη δυνατότητα της μερίδας της αστικής τάξης που συνδέονταν μ' αυτήν, να υποβοηθά την εμφάνιση πολιτικών κινήματων φασιστικής κατεύθυνσης.

Ακόμα, κι όταν περίπου το σύνολο της προσπάθειας του Αμερικανικού ιμπεριαλισμού φαινόταν να είχε επιτύχει, κι όταν οι συνθήκες για μια μαζική αγορά είχαν εγκαθιδρυθεί, οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης —και αργότερα η ΕΟΚ— δεν αποτέλεσαν μια απλή προέκταση των ΗΠΑ, αλλά μάλλον ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο τάξεις με «παλιά» και «νέα» χαρακτηριστικά, καθώς και διαφοροποιημένες δομές κέρδους ήταν δυνατόν να παραχθούν και να αναπαραχθούν με αντιφατικούς τρόπους. Όπως έχει τονισθεί και προηγούμενα, διαφορετικές μερίδες αστικών τάξεων συνδέονταν μ' αυτές τις αντιφατικές δομές. Το στοιχείο που τους εξασφάλιζε στο πολιτικό επίπεδο μια σχετική υπεροχή ήταν ο στενός δεσμός με αντίστοιχες μερίδες του αμερικανικού κεφαλαίου και η ενίσχυση των πρωτοβουλιών τους στο επίπεδο του ελεύθερου εμπορίου και της κίνησης κεφαλαίων με στόχο τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για τη διαδικασία συσσώρευσης στις περιοχές του ενδιαφέροντος τους. Αυτές τις πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες που βοήθησαν στη διεθνοποίηση του κεφαλαίου και στη διεθνοποίηση της αστικής τάξης μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, θα εξετάσουμε στο επόμενο μέρος.

Η διεθνοποίηση του κεφαλαίου και το σχέδιο Μάρσαλ

Αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου το αμερικανικό κεφάλαιο βρέθηκε σε μεγάλη αδυναμία να αποκαταστήσει το ελεύθερο εμπόριο και την κίνηση κεφαλαίων στην Ευρώ-

πη, μια και οι ταξικές σχέσεις άλλαζαν σε μεγάλο βαθμό. Καθώς οι παλιές δομές της παραγωγής και της διανομής του κέρδους μεταβάλλονταν με την κατάρρευση του φασισμού, τόσο οι εργατικές τάξεις όσο και οι «εκσυγχρονιστικές» μερίδες του κεφαλαίου ασκούσαν πιέσεις για αλλαγές, εκφράζοντας τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες οι μόνες πολιτικές δυνάμεις που μπορούσαν να χειραγωγήσουν την κατάσταση και να επανορθώσουν τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής ήταν αυτές της δεξιάς, που όμως θα έπρεπε από μόνες τους να είχαν ενισχύσει στο παρελθόν μερικούς δεσμούς με την εργατική τάξη. Αυτό βέβαια ήταν μόνο η μια όψη του νομίσματος. Από την άλλη μεριά, το μητροπολιτικό και αποικιακό εμπόριο, όπως και Π ναυτιλία είχαν καταρρεύσει κατά τη διάρκεια του πολέμου, καθώς και οι βιομηχανικοί κλάδοι, που είχαν αναπτυχθεί στα γεωγραφικά πλαίσια και στις οικονομικές δομές του ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την ιδιαίτερη αποδυνάμωση των μερίδων της αστικής τάξης που συνδέονταν με τις παραπάνω δραστηριότητες, καθώς Κ U I των πολιτικών εκφραστών τους —των φιλελεύθερων κομμάτων και τάσεων. Ακριβώς επειδή δεν είχαν αναπτύξει ιδιαίτερους δεσμούς με την εργατική τάξη, τα φιλελεύθερα κόμματα έπρεπε να εγκαταλείψουν την προσπάθεια ανοικοδόμησης στην αστική τάξη και στους πολιτικούς εκφραστές της που είχαν αναπτύξει μια κορπορατιστική σχέση ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία.

Οι ιδιαίτερες συνθήκες που δημιούργησε η Αντίσταση σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες, έδιναν από μόνες τους το υπόβαθρο για τη δημιουργία ενός πολιτικού πλαισίου συμφωνίας ανάμεσα στα Χριστιανοδημοκρατικά και τα Κομμουνιστικά Κόμματα, με στόχο την προσπάθεια της εθνικής βιομηχανικής ανοικοδόμησης. Έτσι στην περίοδο 1946—1947, παρ' όλη την επιθυμία που εκδηλώνονταν από τους κυβερνώντες συνασπισμούς στην Ευρώπη, για αμερικανικά δάνεια και πιστώσεις με στόχο την εθνική ανοικοδόμηση, από την άλλη παρουσιάζονταν το φαινόμενο μιας απροθυμίας και αποφυγής μιας άμεσης αμερικανικής διεύθυνσης. Ο εμφανιζόμενος κίνδυνος για τον Αμερικανικό καπιταλισμό, μιας ανεξάρτητης ανάρρωσης της Ευρωπαϊκής Οικονομίας, σε συνδυασμό με την εμφάνιση μέτρων προστατευτικής υφής, αλλά και ταυτόχρονα, συμμετοχή των κομμουνιστών στη διακυβέρνηση των ευρωπαϊκών χωρών, είχαν σαν αποτέλεσμα τη σύλληψη του σχεδίου Μάρσαλ —την περίοδο διακυβέρνησης από τον Τρούμαν— σαν αποτελεσματικού τρόπου παρέμβασης στις ευρωπαϊκές υποθέσεις.

Οι συγκεκριμένες καταστάσεις που δημιούργησε η αναπτυξιακή προσπάθεια και στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη, έκαναν αναγκαία τη διασφάλιση αποθεμάτων εργατικής δύναμης και αγορών στη Δυτική Ευρώπη για τη χρησιμοποίηση σε όφελος του Αμερικανικού κεφαλαίου, με αποτέλεσμα μια και οι όροι δεν μπορούσαν να εκπληρωθούν ακριβώς, και στις δυο πλευρές του Ατλαντικού να εμφανίζονται τα συμπτώματα μιας *ρίσης στο επίπεδο των ταξικών σχέσεων. Μέσα στις ίδιες τις ΗΠΑ, τα όρια της πολιτικής παρέμβασης της κυβέρνησης Τρούμαν ήταν οπωσδήποτε πιο περιορισμένα από τα αντίστοιχα της περιόδου του New Deal. Η οποιαδήποτε εφαρμογή μέτρων που αποσκοπούσαν σε εσωτερικές μεταβολές ή σε διεθνή παρέμβαση έπρεπε να κινούνταν μέσα στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου για να είναι δυνατόν να τυγχάνουν της συναίνεσης των Αμερικανικών ανώτερων και μεσαίων τάξεων. Και αυτό δεν ήταν δύσκολο να επιτευχθεί μια και στο εσωτερικό η κλιμακούμενη απεργιακή δραστηριότητα φαινόταν τόσο επικίνδυνη όσο και η εμφανιζόμενη στο εξωτερικό εξάπλωση της Σοβιετικής επιρροής. Όλα τα παραπάνω, δημιουργούσαν το κατάλληλο υπόβαθρο για την

υλοποίηση μιας κυβερνητικής πολιτικής που ενίσχυε τον περιορισμό της επέκτασης των βασικών βιομηχανιών, την αύξηση της ζήτησης καταναλωτικών αγαθών, την άνοδο των συνθηκών διαβίωσης και την προσαρμογή του νέου βιομηχανικού συστήματος των ΗΠΑ στις νέες συνθήκες. Από την άλλη μεριά, εξασφαλιζονταν ένα κλίμα πολιτικό, που όσο και να παρουσίαζε μια κομμουνιστική απειλή σαν σχεδόν αδύνατη, παράλληλα ενίσχυε όλες τις αντιεργατικές τάσεις κατορθώνοντας τελικά να απαλείψει οποιαδήποτε πολιτική επιρροή μέσα στις οργανώσεις της εργατικής τάξης.

Όσον αφορά τη Δυτική Ευρώπη, η θεμελίωση μιας μαζικής αγοράς σε μια καταναλωτικού προσανατολισμού καπιταλιστική οικονομία έδειχνε να αποτελεί τη μοναδική απάντηση για την επερχόμενη κρίση. Οι μερίδες της αστικής τάξης που μέχρι τότε ήταν υπέρ μιας διατλαντικής ενότητας και που συνεργάστηκαν με τα κομμουνιστικά κόμματα στην προσπάθεια ανοικοδόμησης, άρχισαν να χάνουν τον έλεγχο της διακυβέρνησης μια και οι εργαζόμενες μάζες ζητούσαν λύση στα προβλήματα περιορισμού των τροφίμων και αύξησης των δαπανών διαβίωσης — λύση που ήταν δύσκολο να δοθεί χωρίς τη βοήθεια του σχεδίου Μάρσαλλ. Έτσι η αποκατάσταση του ελεύθερου εμπορίου, σε συνδυασμό με μια παρατεταμένη επίθεση, στο πολιτικό πεδίο, ενάντια στα ισχυρότερα στηρίγματα της εργατικής τάξης, στα συνδικάτα και στο κράτος, όπως και μια ανάλογη επίσημη αντιπαράθεση στο διεθνές επίπεδο ενάντια στην ΕΣΣΔ, καθόριζαν τις βασικές συνιστώσες που το σχέδιο Μάρσαλλ πρόβλεπε για μια ανοικοδόμηση της Ευρώπης πάνω σε σταθερές εθνικές βάσεις. Στο οικονομικό επίπεδο, οι υποτιμήσεις των νομισμάτων, το ντάμπινγκ των αγροτικών πλεονασμάτων, η αντικατάσταση του βιομηχανικού μηχανολογικού εξοπλισμού, με μηχανήματα που θα μπορούσαν να είναι αποδοτικά μόνο όταν το εμπόριο θα γνώριζε μια ισχυρή επέκταση, όπως και η βαθμιαία απώλεια της κομμουνιστικής επιρροής επέφεραν σχίσματα στην ταξική βάση των υπαρχόντων κυβερνήσεων εθνικής ενότητας. Παράλληλα με τις ανακατατάξεις που επέφερε το Σχέδιο Μάρσαλλ, η θέση των εθνικών βιομηχανικών τάξεων, αποδυναμώθηκε περισσότερο με την απώλεια των αποικιακών μονοπωλίων, μια και η αποικιακή αγορά σε συνδυασμό με την προμήθεια πρώτων υλών αποτελούσαν στρατηγικής σημασίας παραμέτρους μέσα στα σχέδια της εθνικής αλλά και της ευρωπαϊκής ανοικοδόμησης.

Από την άλλη μεριά όμως, η διάχυση των προηγούμενων αποικιακών αυτοκρατοριών μέσα σ' ένα ευρύτερο «ελεύθερο κόσμο» κάτω από την αμερικανική ηγεμονία και προστασία, πρόσφερε μια ευκαιρία για το αποικιακό κεφάλαιο είτε να επαναπατριστεί σε μητροπολιτικές περιοχές, είτε να επαναεπενδυθεί με διαφορετικό τρόπο, με αποτέλεσμα, οι αντιπρόσωποι αυτών των συμφερόντων, να υποστηρίζουν περισσότερο από άλλες μερίδες του κεφαλαίου, το ελεύθερο εμπόριο και τη διακίνηση κεφαλαίων. Έτσι κατόρθωσαν να εμφανισθούν σαν οι περισσότερο ωφελημένοι από το Σχέδιο Μάρσαλλ, στον τομέα του ιδιωτικού κεφαλαίου. Μα και η αμερικανική βοήθεια αν δεν κατευθύνονταν κύρια στο δημόσιο τομέα, προτιμούσε την ενίσχυση του ιδιωτικού κεφαλαίου, που είχε περισσότερο εξωστρεφή χαρακτήρα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη σταδιακή ενίσχυση των φιλελεύθερων πολιτικών κομμάτων κύρια την περίοδο μετά το 1948 με κυριότερα παραδείγματα την πρόταση Stikker για φιλελευθεροποίηση του ενδοευρωπαϊκού εμπορίου, το σχέδιο Schuman για τον άνθρακα και το χάλυβα, όπως και την αποπληθωριστική πολιτική του τραπεζίτη Einaudi σε βάρος της βιομηχανικής απασχόλησης.

Για την ευρωπαϊκή εργατική τάξη, η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ και η φιλελευθεροποίηση που ακολούθησε, δεν σήμαινε μια βελτίωση της θέσης της μια και η δυνατότητα ελεύθερων διαπραγματεύσεων για τους μισθούς ήταν περιορισμένη από τους αντικειμενικούς σκοπούς του Σχεδίου για τη σταδιακή υποβάθμιση της πολιτικής της δυνατότητας. Ακόμα θα μπορούσαν να παρατηρηθούν όλα τα στοιχεία μιας φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, που εμφανίστηκαν σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης, περιλαμβάνοντας και την κρατική παρέμβαση, κύρια μέσα από νομισματικούς μηχανισμούς. Ολόκληρη όμως αυτή η πολιτική των Ευρωπαϊκών χωρών, ήταν σοβαρά εξαρτημένη, όπως έμελλε να αποδειχθεί τα επόμενα χρόνια, από τις παρεμβάσεις και την πολιτική των ΗΠΑ.

Η δημιουργία της ΕΟΚ και η διεθνοποίηση του κεφαλαίου

Αν και μετά τη λήξη του Κορεατικού πολέμου, μια στροφή σε μια απομονωτική εξωτερική πολιτική ήταν ακόμα πιθανή για τις ΗΠΑ, τα πράγματα φαίνεται πια να στρέφονται σε μιαν άλλη κατεύθυνση. Όσο και αν η αμερικανική πολιτική την περίοδο του Σχεδίου Μάρσαλ, είχε τη βοήθεια διαφόρων μερίδων της αστικής τάξης, απλά και μόνο μέσα στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου, οι διαφοροποιήσεις στην Ευρώπη, τα συμφέροντα που είχαν εμφανισθεί, όπως και οι θέσεις ισχύος που είχαν κατακτηθεί έκαναν όλο και λιγώτερο πιθανή μια εκδοχή απομονωτισμού. Η κατάσταση όμως «υπή έμελλε να παγιωθεί επί διακυβέρνησης Αϊζενχάουερ, που η εξωτερική πολιτική του περνούσε το κέντρο βάρους στην περιοχή της Μέσης Ανατολής ενισχύοντας τις αμερικανικές εταιρείες πετρελαίου με κονδύλια της εξωτερικής βοήθειας που προορίζονταν για την Ευρώπη, προτιμώντας να μην προάγει τις βιομηχανικές εξαγωγές και «μην καλλιεργήσει περισσότερο τις σχέσεις ελεύθερου εμπορίου στην περιοχή του Ατλαντικού. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια άρχισε να ενισχύεται από την αμερικανική πλευρά ο ρόλος της Γερμανίας μέσα από το σταδιακό επανεξοπλισμό της και τις πιέσεις στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, για την αποδοχή των νέων ρόλων του παιχιδιού. Μ' αυτούς τους όρους, αρχίζει πια και η αλλαγή όσον αφορά, τόσο το περιεχόμενο, όσο και τη μορφή της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ενώ στις προηγούμενες περιόδους η Αμερικανική προσπάθεια στρέφονταν κύρια προς την οικονομική ολοκλήρωση Μέσα από το πρίσμα του φιλελευθερισμού με ταυτόχρονη απόθεση της ιδέας μιας πολιτικής ενοποίησης, την περίοδο μετά το 1950 η αμερικανική στρατηγική αρχίζει να αλλάζει.

Η ισχυροποίηση της Ευρώπης με τρόπο που να ενισχύει μια αυτοδύναμη παρουσία της, μέσα από την πολιτική του Τ. Φ. Ντάλλες, φαίνεται να προάγει μια επιθετική στάση των Ευρωπαϊκών χωρών απέναντι στις Ανατολικές χώρες, αλλά και μια ύστατη προσπάθεια αποκατάστασης μιας ενδοϊμπεριαλιστικής ενότητας στα πλαίσια που όριζε η παλιά «ιμπεριαλιστική αυτοκρατορία», φτάνοντας στο υψηλότερο σημείο της με την κρίση του Σουέζ. Στο εσωτερικό των ΗΠΑ η ισχυρή συντριπτική πλειοψηφία που στήριζε την κυβέρνηση Αϊζενχάουερ, πίεζε προς την κατάργηση των οικονομικών ελέγχων, γεγονός που δεν άργησε να γίνει πραγματικότητα, ταυτόχρονα με τον περιορισμό των δημοσίων επιχειρήσεων και τη χειραγώγηση της εργασίας μέσα από αυταρχικές μεθόδους, που σε συνδυασμό με τον περιορισμό των κρατικών δαπανών είχε

σαν αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας και τη μείωση της απεργιακής δραστηριότητας. Παράλληλα στην Ευρώπη, η σχετική απεμπλοκή των ΗΠΑ από τις ευρωπαϊκές υποθέσεις, ενίσχυσε σταδιακά μια επαναδυνάμωση των δεξιών πολιτικών μορφωμάτων και σχηματισμών στο βαθμό που το Σχέδιο Μάρσαλ είχε προσανατολίσει τη δραστηριότητα τους στους στόχους μιας κοινωνικοοικονομικής τάξης βασισμένης πάνω στη μαζική αγορά.

Έτσι την περίοδο 1954 - 1955, εμφανίζονταν στην Ευρώπη μια αρκετά μεγάλη σύγχυση σχετικά με τα προβλήματα της οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης, που εκφράζε, βασικά, δυο συνισταμένες της Αμερικανικής πολιτικής: α) Από τη μια μεριά, την εγκαθίδρυση μιας Κοινής Αγοράς ελεύθερης από κάθε μορφή προστατευτισμού, και προάγουσας το διεθνές εμπόριο, όπως είχε εκδηλωθεί μέσα από τις βασικές κατευθύνσεις του Σχεδίου Μάρσαλ. β) Από την άλλη την εμφάνιση απόψεων που ενίσχυαν περισσότερο σχέδια που δεν περιορίζονταν στην εγκαθίδρυση δομών με τη μορφή καρτέλ όπως η Ε.Κ.Α.Χ.

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα όπως προετοιμάστηκε και εγκαθιδρύθηκε ανάμεσα στα 1955 και 1958 ενίσχυσε στην πραγματικότητα μια περίπλοκη ταξική συναίνεση στα πλαίσια της οποίας οι ανάγκες μιας κοινής αγοράς για βιομηχανικά προϊόντα έπρεπε να διευκόλυναν τις ανάγκες της ταξικής ενίσχυσης ενός δεξιάς υψής πολιτικού μπλοκ από το οποίο η βιομηχανική αστική τάξη αναδεικνύονταν σαν η κυρίαρχουσα πολιτική δύναμη τα πρώτα πέντε χρόνια της ύπαρξης της ΕΟΚ. Η Κοινή Αγορά κατόρθωσε να απαλείψει μερικούς επαχθείς όρους που συνδέονταν με την έλλειψη εργατικής δύναμης στη Γερμανική βιομηχανία και υποβοήθησε την περαιτέρω εξάπλωση της σε νέες αγορές. Όπως κατόρθωσε λ.χ. να δώσει ικανοποιητικές ρυθμίσεις στα γαλλικά αγροτικά προβλήματα. Ο κοινός παρανομαστής και των δυο προσπαθειών ήταν η εμφάνιση του προστατευτισμού, με τη μορφή των κοινών δασμών μέσα στο υπάρχον πλαίσιο συναίνεσης, στη δε Γαλλία τη διάλυση και προλεταριοποίηση των μικροαστικών στρωμάτων που αποτελούσαν σημαντικό παράγοντα μέσα στο όλο μοντέλο συσσώρευσης.

Η εγκαθίδρυση της ΕΟΚ κατόρθωσε να συγχρονίσει τις ταξικές κινήσεις και σχέσεις στις χώρες που συμμετείχαν με κατά κάποιον παρόμοιο τρόπο, όπως και το Σχέδιο Μάρσαλ. Σ' όλες τις χώρες, η ανάγκη χειραγώγησης της εργατικής τάξης, η ταυτόχρονη εξασφάλιση της ηγεμονίας μιας μαζικής αγοράς και τα ιδιαίτερα συμφέροντα του βιομηχανικού κεφαλαίου έφεραν στην εξουσία ξανά, πολιτικούς συνασπισμούς που εμφανίστηκαν στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, χωρίς αυτή τη φορά τη συμμετοχή των κομμουνιστών.

Έτσι η ΕΟΚ έβαλε τα θεμέλια μιας οικονομίας της ελεύθερης αγοράς βασισμένης στην παραγωγή σχετικής υπεραξίας και εντατικής συσσώρευσης, αλλά ταυτόχρονα με την απουσία μιας ενεργούς αμερικανικής ανάμιξης, οι οποιεσδήποτε ταξικές διευθετήσεις περνούσαν μέσα από τον έλεγχο των μερίδων των βιομηχανικών αστικών τάξεων της Δυτικής Ευρώπης. Τα τμήματα της αστικής τάξης που ενίσχυαν μια πολιτική διατλαντικής ολοκλήρωσης έπρεπε να περιμένουν για την εκδήλωση ενδιαφέροντος των αντίστοιχων τμημάτων του Αμερικανικού κεφαλαίου, που την περίοδο αυτή παρούσαν σαφώς μειωμένο για την ευρύτερη ευρωπαϊκή περιοχή.

Μέσα στα πλαίσια αυτά κίνησης των ευρωπαϊκών αστικών τάξεων, όπως και των διαφόρων τμημάτων του αμερικανικού κεφαλαίου, θα εξετάσουμε μερικά γεγονότι

που είχαν σχέση με την ένταξη της Ελλάδας στο διατλαντικό π?αίο και τα αποτελέσματα που διαμορφώθηκαν στο εσωτερικό του ελληνικού καπιταλισμού.

Η διεθνοποίηση του ελληνικού κεφαλαίου και η αμερικανική στρατηγική

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ελλάδα δεν αντιμετώπισε τις ίδιες συνθήκες που αντιμετώπισαν μια σειρά απο ευρωπαϊκές χώρες, μια και την περίοδο μέχρι το 1949 συνεχίζονταν ο εμφύλιος πόλεμος που δημιούργησε στον ελληνικό αστισμό μια σειρά από προβλήματα που επρόκειτο να αποβούν αποφασιστικής σημασίας για την πορεία του και τις επιλογές του. Η αμερικανική στρατηγική, την ίδια εποχή, κινήθηκε σε πολλά επίπεδα, και παρουσίαζε και ομοιότητες, αλλά και διαφορές, από αυτή που εξετάσαμε μέχρι τώρα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό χώρο.

Κατ' αρχάς, η υπάρχουσα οξυμένη ταξική κατάσταση στην Ελλάδα, δεν συμβιβάζονταν με την αμερικανική στρατηγική εγκατάστασης μιας μαζικής οικονομίας της αγοράς, τουλάχιστον για την περίοδο αυτή. Παράλληλα η στρατηγική για την ενίσχυση των τμημάτων των αστικών τάξεων που συνδέονταν με το ελεύθερο εμπόριο και τη ναυτιλία μέσα στα πλαίσια διεθνοποίησης των αντίστοιχων τμημάτων του κεφαλαίου—όπως ήδη εξετάσαμε— έστρεφε την αμερικανική στρατηγική προς τον ελληνικό εφοπλισμό, η ενίσχυση του οποίου θα απέβαινε επωφελής όχι μόνο για την ολοκλήρωση της διατλαντικής ενότητας, αλλά και για τη μελλοντική επέκταση του αμερικανικού κεφαλαίου προς άλλες αγορές.

Πριν απ' όλα όμως, η αμερικανική στρατηγική, προσανατολιζονταν προς την κατεύθυνση της ανόρθωσης της αστικής κυριαρχίας, μέσα από μια αυξανόμενη στρατιωτική βοήθεια και ενεργό παρέμβαση στη δημιουργία ενός κρατικού μηχανισμού που θα μπορούσε να εγγυηθεί αυτή την κυριαρχία. Το κράτος που η αμερικανική στρατηγική ευνοούσε, έπρεπε να προάγει ένα πολιτικό λειτουργικό πλαίσιο που να είναι ικανό να καταπιέζει πολιτικές κινήσεις και κόμματα των οποίων η λειτουργία μπορεί να εμποδίζει στη δημιουργία ενός κλίματος απαραίτητου για τη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου, να δημιουργήσει ένα πλαίσιο που να ενισχύει την κερδοφόρα ιδιωτική πρωτοβουλία και να εφαρμόσει μια αναπτυξιακή στρατηγική που θα βοηθούσε στη μεγιστοποίηση των αγορών, της εργασίας, και των επενδυτικών δυνατοτήτων του χώρου και διεθνούς κεφαλαίου. Αυτές οι γενικότερες επιλογές για τη μορφή του κράτους, εμφανίζονταν να κυριαρχούνται από τη βασικότερη ανάγκη, της καταστολής του λαϊκού κινήματος και της χειραγώγησης της εργατικής τάξης μέσα από κατασταλτικούς μηχανισμούς.

Έτσι στην περίοδο μέχρι τη θεμελίωση της ΕΟΚ, ο αμερικανικός καπιταλισμός αποκτά μια σειρά απο ερείσματα μέσα στο κράτος, στους στρατιωτικούς, και εκπαιδευτικούς μηχανισμούς, εδραιώνοντας από τη μια τα συμφέροντα του ελληνικού αστισμού στο σύνολο του, και αποκτώντας μια θέση ισχύος τόσο στη σχέση του με την Ελλάδα, όσο και με τις υπόλοιπες ιμπεριαλιστικές χώρες που θα ήθελαν να κινήθουν στο χώρο αυτό. Παράλληλα, η εκμετάλλευση της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας δίνει τη δυνατότητα στον αμερικανικό ιμπεριαλισμό να προάγει τις θέσεις ισχύος του απέναντι στο αντίπαλο στρατιωτικοπολιτικό στρατόπεδο. Μέσα στα πλαίσια αυτά, η αμερικανική εξωτερική πολιτική κινείται για την εξασφάλιση μιας έστω και ανα πάσα

στιγμή ανατρεπόμενης Pax Americana στην περιοχή, γιατί οι εντάσεις που προκύπτουν από μια όλο και αυξανόμενη τάση επεκτατισμού της Τουρκίας, δημιουργούν, μόνιμο κλίμα αστάθειας. Έτσι η βοήθεια από το Σχέδιο Μάρσαλ κινήθηκε και εδώ όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη σε δυο επίπεδα: α) στο κρατικό, με την ενίσχυση των έργων υποδομής και ανοικοδόμησης και βέβαια τη στρατιωτική βοήθεια, β) στο ιδιωτικό, με την ενίσχυση -εκτός του εφοπλιστικού κεφαλαίου— των κεφαλαίων εκείνων που μπορούσαν να συνδεθούν με τη γενική τάση εξάπλωσης του αμερικανικού βιομηχανικού και χρηματιστικού κεφαλαίου, όπως περιγράψαμε προηγουμένως.

Μέσα στα πλαίσια του αστικού μπλοκ εξουσίας, η υπεροχή του εφοπλιστικού και χρηματιστικού κεφαλαίου —που αύξανε με ραγδαίους ρυθμούς— ήταν καταλυτική. Εκτός από το γεγονός ότι κατάφερε ξανά να συνδεθεί με τα κεφάλαια που διεθνοποιήθηκαν μέσα στα ιμπεριαλιστικά πλαίσια, κατόρθωσε παράλληλα να επιβάλλει τις επιλογές του και στα υπόλοιπα τμήματα της αστικής τάξης. Μιας αστικής τάξης, που έπρεπε σε πρώτο στάδιο να δομήσει στο εσωτερικό τους όρους απόσπασης και διανομής του κέρδους, με τη βοήθεια και του κράτους. Ακριβώς όμως επειδή και οι προπολεμικές δομές του κέρδους έπρεπε να επαναθεμελιωθούν με προοπτικές να προσαρμοστούν αργότερα στις ανάγκες της διεθνοποίησης και αυτών των τμημάτων του κεφαλαίου, έπρεπε να γίνει πραγματικότητα ένα πλαίσιο κοινωνικής συναίνεσης που να λειτουργεί μακρόχρονα και με τους λιγότερους δυνατούς κραδασμούς. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από ένα «αυταρχικό κράτος» που θα ενσωμάτωνε βαθμιαία όλα τα μεσοστρώματα, περιορίζοντας ταυτόχρονα την εργατική τάξη στο περιθώριο και ευνοώντας την εμφάνιση πολιτικών σχηματισμών που θα μπορούσαν να κινηθούν σ' αυτή την κατεύθυνση. Έτσι η οικονομική και κοινωνική πολιτική του κράτους κινήθηκε προς την εξασφάλιση τουλάχιστον των προπολεμικών δομών κέρδους για το βιομηχανικό, το εμπορικό και το εισοδηματικό κεφάλαιο, ευνοώντας την με γρήγορους ρυθμούς ενσωμάτωση της γεωργίας και εφαρμόζοντας προστατευτική πολιτική για την αποφυγή μιας διείσδυσης του ξένου κεφαλαίου.

Παράλληλα, η προσπάθεια ανοικοδόμησης καθώς και δημιουργίας δικτύου υποδομής δημιούργησαν τις δυνατότητες απόκτησης κερδών από διάφορες μερίδες του κεφαλαίου, χωρίς όμως στις δυνατότητες αυτές να εμφανίζεται ένα στοιχείο μονιμότητας. Η προσπάθεια του κράτους για την ενίσχυση του βιομηχανικού κεφαλαίου, δεν φέρνει σοβαρά αποτελέσματα, μια και τα υψηλά περιθώρια κέρδους σε άλλους τομείς εξακολουθούν να αποτελούν το κύριο κίνητρο της απροθυμίας επενδύσεως σε βιομηχανικούς κλάδους. Η κινητικότητα του πληθυσμού προς τις πόλεις, αποτελεί την ίδια περίοδο, άλλον ένα παράγοντα που η ελληνική αστική τάξη μπόρεσε πολύ καλά να εκμεταλλευθεί, μια και η μείωση των εργατικών χεριών στη γεωργία επιφέρει μεγιστοποίηση της απόδοσης κατά απασχολούμενο, και ταυτόχρονα δημιουργεί στα μεγάλα αστικά κέντρα ένα εφεδρικό βιομηχανικό στρατό που με την παρουσία του και μόνο υποβοηθά στο να κρατιέται χαμηλή η τιμή της εργατικής δύναμης. Η στροφή του πλεονάζοντος φτηνού εργατικού δυναμικού προς τις χώρες της Ευρώπης, θα είναι ο δεύτερος στόχος του διεθνοποιημένου τμήματος της αστικής τάξης αλλά και του εγχώριου βιομηχανικού κεφαλαίου, μέσα στα πλαίσια μιας παγκόσμιας κίνησης της εργασίας προς τα μητροπολιτικά κέντρα.

Με μια σειρά τέτοιους παράγοντες, αλλά και με την περιορισμένη συμμετοχή του ξένου παραγωγικού κεφαλαίου, ο ελληνικός καπιταλισμός φθάνει στη δεκαετία του

'60 έχοντας καταφέρει να δημιουργήσει τους απαραίτητους όρους -έστω και σε όχι απόλυτο βαθμό- για τη διαδικασία συγκέντρωσης και συσσώρευσης του κεφαλαίου και έχοντας αποκτήσει μέσα στα πλαίσια της Ατλαντικής Ενότητας διασυνδέσεις με τα πολιτικά ισχυρότερα τμήματα της αστικής τάξης στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Παράλληλα, το «αυταρχικό κράτος» μπορεί μέχρι στιγμής να εκπληρώνει άλλοτε με σχετική και άλλοτε με απόλυτη επιτυχία, το ρόλο του στο οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, πάνω σε μια διπλή διαδικασία ενσωμάτωσης και περιθωριοποίησης και γύρω «πό νη όραμα που κυριορχούν ταυτόχρονα η αντικομμουνιστική λογική, ο εθνικισμός και η πρωτοδημιουργούμενη αναπτυξιακή ιδεολογία. Όσο όμως το κράτος εμφανίζεται ισχυρό στο εσωτερικό, τόσο δεν κατορθώνει να παίξει ένα παρόμοιο ρόλο στο διεθνές επίπεδο, όπου οι συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες του διεθνοποιημένου κομμουνισμού της αστικής τάξης υπερκαλύπτονται κάτω από την προστασία του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού, που την ίδια περίοδο επεκτείνει και σταθεροποιεί τις σφαίρες επιρροής του. Αυτό φαίνεται να είναι ένα βήμα που θα οδηγήσει αργότερα σε διαφοροποιήσεις και προστριβές μέσα στο αστικό μπλοκ εξουσίας καθώς η διαδικασία διεθνοποίησης του βιομηχανικού κεφαλαίου θα το φέρει σε άμεσες διασυνδέσεις με αστικές τάξεις χωρών με διαφορετικά συμφέροντα. Παράλληλα τα διαγραφόμενα όρια κίνησης του διεθνοποιημένου ελληνικού κεφαλαίου σε παγκόσμιο επίπεδο, το αναγκάζουν να επεξεργαστεί στρατηγικές αναδιπλώσεις στον εθνικό χώρο που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε ενδεχόμενες ή διαφαινόμενες οικονομικές και κοινωνικές κρίσεις, πράγμα που με τη σειρά του αναγκάζει το κράτος να διαμορφώνει μια ανάλογη πολιτική προς την κατεύθυνση αυτή.

Μιλώντας βέβαια για κρίσεις θα πρέπει να τονίσουμε ότι ήδη από τη δεκαετία του '50 αρχίζουν να γίνονται φανερά τα σημάδια μιας κρίσης που έμελλε να ξεσπάσει στη δεκαετία του '60 με δυο βασικά χαρακτηριστικά: α) τη διαμάχη ανάμεσα σε μια συνεχώς διαφοροποιούμενη κοινωνία στο πλαίσιο της οποίας ένα αυξανόμενο σώμα κοινωνικών δυνάμεων δεν εκπροσωπείται πολιτικά και στο δομημένο «αυταρχικό κράτος» και β) τη διαμάχη ανάμεσα σ' ένα συνεχώς διαφοροποιούμενο οικονομικό σύστημα και σ' ένα κυρίαρχο κράτος που όλο και περισσότερο αδυνατεί να εκπληρώσει μια σειρά αναγκών που παρουσιάζονται.

Η όλη δόμηση του κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού την περίοδο μέχρι το '60 δίνει άμεσα την εικόνα όχι της υπανάπτυξης, αλλά της άνισης ανάπτυξης, όπου μερίδες του κεφαλαίου παρουσιάζουν υπερανπτυγμένα χαρακτηριστικά, σ' αντίθεση με άλλες που κινούνται ακόμα σε προπολεμικά επίπεδα. Στο ότι η Ελλάδα ακολουθεί την περίοδο αυτή μια ιδιόμορφη πορεία κινούμενη στις παρυφές του μπλοκ των ιμπεριαλιστικών χωρών που δημιουργείται, συνηγορεί και το γεγονός ότι η διαμορφούμενη Κοινωνική δομή είναι παρόμοια μ' αυτή των κυρίαρχων ευρωπαϊκών χωρών, με τάσεις όλο και μεγαλύτερης προσέγγισης.

Για όλους αυτούς τους λόγους δεν είναι περίεργο που η Ελλάδα προσπάθησε από 'την περίοδο αυτή να κινηθεί προς την κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, μια και η σταδιακή διεθνοποίηση του μεγαλύτερου μέρους του συνόλου της αστικής τάξης θα ολοκληρώνονταν στις δεκαετίες του '60 και του '70. σε συνδυασμό με τις παγκόσμιες διαφοροποιήσεις, αλλά και τις μεταβολές μέσα στα πλαίσια της Ατλαντικής ενότητας. Παράλληλα αρχίζουν να εμφανίζονται και οι πρώτες κινήσεις «αυτόνομης» κίνησης μερίδων του ελληνικού κεφαλαίου, προς τις χώρες του Τρίτου Κόσμου,

κίνηση που θα αρχίσει να παίρνει μια πιο ολοκληρωμένη μορφή τη δεκαετία του '70, και που θα δημιουργήσει ιδιαίτερες ανάγκες *αι συμφέροντα στην ελληνική αστική τάξη αναγκάζοντας την να ακολουθήσει μια ορισμένη εξωτερική πολιτική απέναντι στις χώρες αυτές, αλλά και να αναζητήσει τα όρια αυτόνομης κίνησης της μέσα στα πλαίσια του δημιουργούμενου παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού μπλοκ. Για την περίοδο που εξετάζουμε, η εξωτερική πολιτική κινήθηκε μέσα στα παραδοσιακά πλαίσια που καθόριζαν ο Ψυχρός Πόλεμος και οι συγκεκριμένες ανάγκες επέκτασης του αμερικανικού ιμπεριαλισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και οι εσωτερικές ανάγκες του ελληνικού αστισμού, που οι μνήμες της αμφισβήτησης της κυριαρχίας του ήταν ακόμα αρκετά πρόσφατες.

Σαν γενικό συμπέρασμα μπορούμε να πούμε ότι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 ο ελληνικός καπιταλισμός παρουσιάζει τα τυπικά χαρακτηριστικά ενός ηγεμονεύομενου σχηματισμού, όχι όμως περιφερειακής μορφής, αλλά μητροπολιτικής. Όπως είδαμε προηγούμενα, την περίοδο μέχρι την εγκαθίδρυση της ΕΟΚ, η κυριαρχία του αμερικανικού ιμπεριαλισμού απέναντι στον αντίστοιχο δυτικοευρωπαϊκό ήταν πλήρης. Η διαδικασία διεθνοποίησης των κεφαλαίων και των αστικών τάξεων που σχετίζονταν μαζί τους, περιέλαβε και το πιο προωθημένο κομμάτι της ελληνικής αστικής τάξης, τον εφοπλισμό, μέσα στα πλαίσια διεθνοποίησης των κεφαλαίων που στηρίζονταν στο παγκόσμιο εμπόριο. Ακριβώς, αυτή η μερική διεθνοποίηση της ελληνικής αστικής τάξης, ήταν η αιτία να εμφανισθούν συμπτώματα ανισομερής ανάπτυξης —όπως άλλοτε και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, τηρουμένων των αναλογιών και των ιστορικών δεδομένων— που δεν έχουν να κάνουν τίποτα με τα χαρακτηριστικά υπανάπτυξης όπως εμφανίστηκαν στις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Και είναι η ίδια αυτή η διαδικασία διεθνοποίησης που στη μετέπειτα εξέλιξη της έτεινε να διαγράψει καθαρά όλες τις ιδιομορφίες και διαφοροποιήσεις του ελληνικού καπιταλισμού, τόσο από τις άλλες χώρες του διατλαντικού πλαισίου, όσο και από τις κυριαρχούμενες χώρες της περιφέρειας.